

provincie **HOLLAND**
ZUID

INGEKOMEN - 2 SEP. 2009

**5 –minuten versie
voor Provinciale Staten**

Directie
DO
Afdeling
Vergunningverlening
Registratienummer
PZH-2009-125141021 (DOS-2008-
0000464)

Datum vergadering Gedeputeerde Staten
1 september 2009

Verzenddatum 02. SEP. 2009

Geheim
Nee

Portefeuillehouder
Heijningen, FD, van

Paraaf Provinciesecretaris

Termijn
14 oktober 2009

Onderwerp
Toetsingskader CO₂-opslag te Barendrecht

Bijlagen
Toetsingskader CO₂-opslag te Barendrecht

Verzoek van GS aan Statencommissie Groen, Water en Milieu:
consultatie over toetsingskader CO₂-opslag te Barendrecht, op basis van het besluit genomen
tijdens Statencommissie GWM van 13 mei 2009

1. Onderwerp in kort bestek

Shell heeft het voornemen om CO₂ op te slaan in de lege gasvelden van Barendrecht en Barendrecht Ziedewij.

Het project valt onder de Rijks Coördinatie Regeling (RCR), wat betekent dat de Minister van EZ verantwoordelijk is voor de coördinatie van de benodigde besluiten/vergunningen.

Gedeputeerde Staten zijn samen met de Minister van EZ bevoegd gezag voor de verlening van vergunningen in het kader van de Wet milieubeheer, GS voor het ondergrondse deel (het in de bodem brengen van bedrijfsafvalstoffen, om deze stoffen daar te laten, conform IVB 28.4f) en de Minister van EZ voor het bovengrondse deel (het in werking hebben van de inrichting). Tijdens de behandeling van dit onderwerp in de Statencommissie GWM van 13 mei jl. is besloten dat de Statencommissie de mogelijkheid krijgt te adviseren over het toetsingskader, alvorens GS een besluit nemen over het al of niet verlenen van de vergunning voor de opslag van CO₂.

De gemeente Barendrecht heeft een eigen toetsingskader CO₂-opslag opgesteld n.a.v. de verslagen van bewonersbijeenkomsten, raadsdiscussies en ingediende moties. In dit toetsingskader zijn in brede zin vragen en eisen geformuleerd.

2. Afbakening van (wettelijk) kader en partijen

a. Europees/nationaal/provinciaal wettelijk en beleidskader

De opvang en opslag van CO₂ (CCS: Carbon Capture and Storage) is een overbruggingstechnologie die zal bijdragen aan het matigen van de klimaatverandering als gevolg van de uitstoot van CO₂. Om CCS te reguleren hebben het Europese Parlement en de Raad van de Europese Unie op 23 april 2009 een Richtlijn vastgesteld (2009/31/EG) De milieuvergunningen voor CCS worden zowel door de Minister van EZ als door GS verleend. Het toetsingskader is opgesteld voor de provinciale milieuvergunning.

De Minister van EZ coördineert de vergunningsprocedures en bepaalt dus de termijnen voor vaststelling en ter visie legging op basis van de Rijks Coördinatie Regeling (RCR).

b. Relatie andere interne beleidsterreinen

CCS, heeft naast het beleidsveld milieu (veiligheid en nazorg) raakvlakken met de beleidsvelden natuur en ruimtelijke ordening (bodemgebruik). Daarom is dit toetsingskader opgesteld met input van de DCMR en de beleidsafdelingen voor milieu, groen, bodem en RO. Ook de relevante aspecten uit het MER zijn hierbij betrokken

c. Relatie externe partijen

Het ministerie van EZ is, als mede bevoegd gezag en als uitvoerster van de RCR nauw betrokken bij de totstandkoming van het toetsingskader. Aangezien er ook projecten met CCS voorbereid worden in de noordelijke provincies en in provincie Limburg, zijn deze betrokken bij het opstellen van het toetsingskader. Voor zover het de besluitvorming in het kader van de Wet milieubeheer betreft, is het toetsingskader van de gemeente Barendrecht meegenomen.

3. Procesbeschrijving en rol Staten

a. Voorgeschiedenis

Ten behoeve van de besluitvorming in het kader van de Wet milieubeheer is een milieueffectrapport (MER) opgesteld, waarvoor de minister van EZ en GS de richtlijnen hebben vastgesteld.

Op verzoek van de Statencommissie GWM heeft gedeputeerde van Heijningen uitleg gegeven over de stand van zaken van het project, tijdens de vergadering van 13 mei 2009. Toen is besloten het toetsingskader op te stellen en ter advisering aan de Statencommissie voor te leggen.

b. Waar staan we nu?

Het MER is getoetst door de Commissie voor de m.e.r. Deze heeft op 23 april 2009 geoordeeld dat het MER alle essentiële informatie bevat. De vergunningprocedures kunnen voortgezet worden.

c. Vervolgprocedure

Bij het opstellen van de ontwerpvergunningen en de besluitvorming daarover, zal het toetsingskader als randvoorwaarde dienen. De ontwerpvergunningen worden ter visie gelegd o.a. in de gemeente van vestiging en de omliggende gemeenten. Daarbij kunnen zienswijzen worden ingediend bij GS, waarna een definitief besluit wordt genomen over de vergunning. Hiertegen kan beroep aangetekend worden bij de Raad van State.

4. Financiële aspecten (dekking en risico's)
n.v.t.

Technische & proces vragen en informatie bij

Ambtenaar
H.P.M. Wachelder

Telefoon 070 - 441 74 55
Kamer

Provinciaal toetsingskader CO₂-opslag te Barendrecht

Concept 25 augustus 2009

Inleiding

Aanleiding toetsingskader

Shell heeft het voornemen om CO₂ op te slaan in de lege gasvelden van Barendrecht en Barendrecht Ziedewij. Gedeputeerde Staten zijn samen met de Minister van EZ bevoegd gezag voor de milieuvergunningen.

Gezien het feit dat er nog weinig ervaring is met CO₂-opslag, de publieke zorg rondom het project Barendrecht en de verantwoordelijkheid van de provincie hierin, is dit toetsingskader voor vaststelling van de vergunning opgesteld om de besluitvorming rondom het project CO₂-opslag Barendrecht goed te laten verlopen. In verband hiermee zal de besluitvorming voor de opslag van CO₂ in de tweede locatie Barendrecht Ziedewij pas plaatsvinden na een evaluatie van de opslag van CO₂ in de eerste locatie in Barendrecht. Het CO₂ opslagproject in Barendrecht is een van de eerste projecten in Nederland die onder de nieuwe Rijks Coördinatie Regeling (RCR) valt. Voor een project dat onder de RCR valt geldt dat: de Ministers van VROM en EZ verantwoordelijk zijn voor het opstellen van een Rijksinpassingsplan. Dit Rijksinpassingsplan vervangt daarmee de benodigde aanpassing van het bestemmingsplan door de gemeente. Het Rijksinpassingsplan zal in nauw overleg met de betrokken bevoegde gezagen worden opgesteld.

De Minister van EZ is verantwoordelijk voor de coördinatie van de benodigde besluiten/vergunningen en daarmee voor het vaststellen van de termijnen. Daartoe stelt de Minister van EZ een Termijnbrief op. De betrokken bevoegde gezagen blijven ieder verantwoordelijk voor hun inhoudelijk besluit, maar moeten wel aan termijnen, zoals opgesteld door EZ, voldoen.

Alle overheidsinstanties werken nauw met elkaar samen. Gedeputeerde van Heijningen speelt een actieve rol in deze coördinatie, via het voorzitterschap van het bestuurlijk Afstemmingsoverleg. De DCMR brengt de nodige expertise in. Deze werkwijze garandeert een transparant proces, waarin alle relevante informatie wordt ingebracht.

Inhoud en totstandkoming toetsingskader

De opslag kan niet zonder afvang en transport, daarom wordt onder het begrip opslag van CO₂ in dit toetsingskader de hele keten van afvangen, transporteren en ondergronds opslaan verstaan, overeenkomend met het Engelse begrip Carbon (dioxide) Capture and Storage (CCS).

Het toetsingskader voor de opslag van CO₂ beperkt zich niet tot de aspecten die de directe wettelijke verantwoordelijkheid van GS zijn. Primaire toetssteen is het aspect veiligheid. In het toetsingskader is hieraan dan ook een brede invulling gegeven: de veiligheidsaspecten van het gehele project (compressie, transport, opslag), de veiligheidsaspecten gedurende de injectiefase tot en met de eeuwigdurende nazorg en zowel de preventie als de voorbereiding op eventuele incidenten. Deze zijn uitgewerkt in de onderwerpen veiligheid, nazorg en monitoring. Indien voldaan wordt aan de primaire toetssteen veiligheid gelden de andere onderwerpen uit het toetsingskader, natuur en bodem. En omdat het gaat om een demonstratieproject is er in het beleidskader ook extra aandacht voor het proces en de communicatie m.b.t. de vergunningverlening.

Het ministerie van EZ is, als mede bevoegd gezag en als uitvoerster van de Rijks Coördinatie Regeling nauw betrokken bij de totstandkoming van het toetsingskader.

Aangezien er ook projecten met de opslag van CO₂ voorbereid worden in de noordelijke provincies en in Limburg, zijn deze provincies betrokken bij het opstellen van dit toetsingskader.

Het toetsingskader beslaat de onderwerpen veiligheid, monitoring en nazorg, natuur, bodem, procedure/proces en communicatie. Bij ieder onderwerp is het doel en het kader aangegeven. In de meeste gevallen is een toelichting gegeven op die kaders en in sommige gevallen een stand van zaken.

Waarom CO₂-opslag?

Europees en landelijk worden kaders gegeven door het ETS (Emission Trade System: CO₂-emissie handelssysteem), door de Europese richtlijn 2009/31/EG van 23 april 2009 en door de beleidsbrief CCS die aan de Kamer is aangeboden.

De opslag van CO₂ is echter niet alleen een Europees of landelijk belang. Provincie Zuid-Holland heeft op basis van de Energienota en het collegeakkoord een kijk op het beperken van de uitstoot van CO₂ binnen de provincie. De doelstellingen voor CO₂-reductie zijn hoog. Vanuit de Trias Energeticagedachte wordt maximaal ingezet op het voorkomen van CO₂-uitstoot (mitigatie), energiebesparing en gebruik van hernieuwbare bronnen van energie. Ook met de maximale inzet van hernieuwbare bronnen van energie en energiebesparing stijgt de CO₂ uitstoot zodanig snel dat aan klimaatverandering gestelde grenzen zullen worden overschreden. Getalsmatig kan onderbouwd worden dat het aanbod van CO₂ vele malen groter is dan wat nuttig is toe te passen. In het Rijnmondgebied wordt bv. door de industrie circa 26 miljoen ton CO₂ per jaar uitgestoten en ongeveer 1 miljoen ton per jaar nuttig toegepast (in o.a. glastuinbouw of frisdrankindustrie).

Dit maakt de toepassing van de end-of-pipe-oplossing van CO₂-opslag onontkoombaar. CO₂-opslag wordt dan ook beschouwd als een noodzakelijke tussenoplossing in de transitie naar een duurzame energievoorziening.

Deze mag, ook volgens de Europese richtlijn, niet leiden tot uitbreiding van het aantal energiecentrales dat met fossiele brandstof wordt gestookt en tot minder inspanningen ter ondersteuning van energiebesparend beleid van hernieuwbare energie.

Het toetsingskader is een kader voor de opslag van CO₂ en heeft geen betrekking op de discussie rond nieuw te bouwen kolencentrales.

Veiligheid

Doel:

de opslag van CO₂ (d.w.z. afvangen, transporteren en ondergronds opslaan; zie onder toelichting) gebeurt alleen op een veilige wijze, nu en in de toekomst (d.w.z. met een beheersbaar risico).

Kader:

bij de vergunningverlening gelden op de volgende randvoorwaarden:

- de opslag van CO₂ voldoet aan de relevante "best practices" op het gebied van veiligheid;
- de opslag voldoet aan de NTA (Nederlandse Technische Afspraak) en de NEN (Nederlandse Norm) normen (NEN-3650);
- de opslag van CO₂ voldoet aan het Besluit Externe Veiligheid Inrichtingen (BEVI);
- voor de afvang, het transport en de injectie van CO₂ vindt een kwantitatieve risicoanalyse (QRA) plaats
- de normen voor het Plaatsgebonden Risico (PR) en het Groepsrisico (GR) worden niet overschreden;
- de opslag van CO₂ voldoet aan een integrale veiligheidsbeoordeling waarin de volgende bevoegde gezagen meewerken: ministerie VROM (VROM-inspectie), ministerie EZ (Staatstoezicht op de Mijnen), Veiligheidsregio Rotterdam Rijnmond en provincie Zuid-Holland (DCMR);

- rampenplannen worden aangevuld met informatie over de repressie bij mogelijke CO₂ incidenten;
- de aandachtspunten en adviezen die uit het MER traject naar voren zijn gekomen.

Toelichting:

de CO₂ opslag bestaat uit de onderdelen het compressorstation te Pernis, de ondergrondse leidingen tussen dit compressorstation en de injectielocaties, en de injectielocaties en ondergrondse reservoirs Barendrecht en Barendrecht-Ziedewij. Deze onderdelen vallen onder verschillende regelingen die de veiligheid reguleren. Het compressorstation te Pernis valt onder het Activiteitenbesluit. De ondergrondse leidingen onder de Wro (aanlegvergunningen) en de Mijnbouwwet. De injectielocaties en ondergrondse reservoirs vallen onder de Wet milieubeheer (vergunningen), het Lozingenbesluit bodembescherming (onthefing) en de Mijnbouwwet (opslagvergunning, -plan). De provincie is geen bevoegd gezag voor het transport van CO₂ en de bovengrondse mijnbouwinstallaties. Deze bevoegdheden liggen op Rijksniveau. Gedeputeerde Staten zijn bevoegd gezag voor het ondergrondse deel (het in de bodem brengen van bedrijfsafvalstoffen, om deze stoffen daar te laten, conform IVB 28.4f).

Monitoring en nazorg

Doel:

risico's beheersen tijdens exploitatie, bij afsluiting en in de periode na afsluiting van de CO₂ opslag.

Kader:

geldend vooraf en tijdens proces van opslag van CO₂:

- er wordt door de initiatiefnemer verplicht een integraal monitoringsprotocol opgesteld en goedgekeurd door de Inspecteur-generaal der mijnen en - monitoringsactiviteiten zoals voor het injectieproces, de injectieput en het reservoir Barendrecht- door Gedeputeerde Staten. Het protocol kent signaleringwaarden en actiewaarden;
- de meetresultaten worden getoetst aan in het Integraal monitoringsprotocol vastgelegde signaal- en actiewaarden. Overschrijding van de actiewaarden leidt tot vooraf vastgestelde acties. Indien bijvoorbeeld bij de watermeting of gaskwaliteitsmeting de bovenste signaleringswaarde wordt bereikt dan volgt een alarmering en indien een actiewaarde wordt bereikt dan volgt een CO₂ inname sto;
- tevens wordt door de initiatiefnemer een plan met corrigerende maatregelen opgesteld en dit wordt beoordeeld en goedgekeurd door Staatstoezicht op de Mijnen en GS;
- de initiatiefnemer is verantwoordelijk voor de monitoring, rapportering en corrigerende maatregelen.

Vervolg kader bij en na afsluiting:

- de exploitant is verantwoordelijk voor het afsluiten van de injectieputten/afdichten van de opslaglocatie en de verwijdering van injectiefaciliteiten (het terugbrengen van de locatie in oorspronkelijke situatie);
- de exploitant actualiseert het ingediende nazorgplan voor de periode na sluiting en legt dit ter goedkeuring voor aan de bevoegde autoriteit (rijk) waar het na goedkeuring geldt als het definitieve plan voor de periode na sluiting. De actualisatie vindt plaats aan de hand van een risicoanalyse en techn. verbeteringen;
- na sluiting blijft de exploitant/initiatiefnemer verantwoordelijk voor de monitoring, rapportering en de corrigerende maatregelen.

- Overdracht van een afgesloten opslaglocatie is pas aan de orde als de initiatiefnemer aan de volgende voorwaarden heeft voldaan:
 - alle beschikbare gegevens tonen aan dat de opgeslagen CO₂ volledig en permanent ingesloten is;
 - aan alle fin. verplichtingen is voldaan – specifiek wordt hier bedoeld op het hebben geleverd van een financiële bijdrage aan de bevoegde autoriteit die ten minste bedoeld is de geraamde monitoringskosten na overdracht voor een periode van 30 jaar te dekken. Ook kosten die na overdracht moeten worden gemaakt om er voor te zorgen dat het CO₂ volledig en permanent in de geologische opslaglocaties ingesloten is, kunnen onder deze bijdrage vallen;
 - locatie in oorspronkelijke situatie is teruggebracht en injectieputten zijn afgesloten.
- Na overdracht is het bevoegde gezag (rijk) verantwoordelijk voor monitoring en het nemen van corrigerende maatregelen.

Toelichting:

in overleg met Staatstoezicht op de Mijnen worden voorschriften voor beide Wm-vergunningen en het opslagplan opgesteld. Belangrijke metingen en monitoringsactiviteiten worden in de voorschriften opgenomen, zoals:

- procescondities CO₂ injectie (max. druk, max. debiet);
- meting op CO₂ lekkage in injectieput;
- meting omgevingslucht (bij injectieput);
- hoeveelheid en samenstelling CO₂-stroom (max. watergehalte, max. aan verontreinigingen);
- druk in reservoir;
- meting microseismische bewegingen in reservoir;
- onderzoek corrosie van de putten;
- meting mogelijke CO₂ lekkage na aanbrengen pannenkoekplug;
- meting bodembeweging.

De veiligheid staat dus centraal voor alle partijen. Dit project zal alleen worden uitgevoerd indien betrokken overheidsinstanties overtuigd zijn van de veiligheid, zowel bij aanvang als gedurende de opslag. Veiligheid van A tot Z is het motto.

Natuur

Doel:

de aanleg van infrastructuur voor de opslag van de CO₂ (buisleiding, compressorstation) moet zodanig geschieden dat de wezenlijke of natuurlijke kenmerken van een EHS- (Ecologische Hoofd Structuur) of de instandhoudingsdoelstellingen van een Natura 2000-gebied niet of zo min mogelijk aangetast worden.

Kader:

- alleen alternatieven voor infrastructuur voor de CO₂ opslag met geen of de minste effecten op EHS- of Natura2000-gebieden worden toegestaan;
- de mogelijke verzachtende of mitigerende maatregelen dienen door de initiatiefnemer in beeld gebracht te worden;
- bij significante effecten dient door de initiatiefnemer gemotiveerd te worden waarom er sprake is van dwingende redenen van openbaar belang;
- de initiatiefnemer dient eventuele restschade op EHS na mitigatie te compenseren.

Stand van zaken:

in het kader van de m.e.r. voor de CO₂ opslag in Barendrecht is een natuurtoets uitgevoerd. Hierin zijn de mogelijke effecten op de EHS- en Natura 2000 gebieden (Oude Maas) beschreven. De conclusie luidt dat de aanleg van de leiding geen blijvend effect heeft op de doelstellingen voor de EHS of de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Er zijn maatregelen voor de werkzaamheden beschreven die de schade tot een minimum beperken.

De injectielocatie van het veld Barendrecht-Ziedewij ligt niet in de EHS. De status van geplande EHS op kaart 1F van het MER, zoals opgemerkt door de Commissie voor de m.e.r. in haar toetsingsadvies, berust op een foutieve interpretatie.

De injectielocatie van Barendrecht Ziedewij ligt wel in een gebied dat in de Provinciale Structuurvisie de status van provinciaal landschap gaat krijgen. Dit zal kaders scheppen voor het compressorstation. Hiermee wordt rekening gehouden bij het beoordelen van het inpassingsplan dat de aanleg van het compressorstation mogelijk maakt.

Bodem

Doel:

bij de opslag van CO₂ dienen de bodemfuncties zoveel mogelijk behouden te blijven en kwaliteitsverslechtering van de bodem voorkomen.

Kader:

- bij vergunningverlening en plantoetsing voor de opslag van CO₂ wordt rekening gehouden met de volgende uitgangspunten:
 - geen onevenredige beperking voor geothermie en andere gebruiksvormen van de ondergrond a.g.v. de CO₂ opslag;
 - geen conflicterend gebruik van de opslaglocatie toestaan;
 - geen ongewenst kwaliteitsverlies van de bodem m.b.t. huidige en toekomstige functies;
 - er wordt geen verontreinigd CO₂ opgeslagen;
 - geen onaanvaardbare schade voor de belangen van derden bij grondwateronttrekkingen.

Toelichting:

CO₂-opslag kan op vergelijkbare diepte plaatsvinden als winning van geothermie en dus kunnen beide functies concurreren. Gezien de ruime keuzemogelijkheid voor geothermie in de provincie Zuid-Holland (50% van het grondgebied), lijken er geen belemmeringen aanwezig voor de opslag van CO₂ (beperkt aantal locaties).

Bij de kwaliteit van de bodem moet gedacht worden aan: bodemverontreiniging (inclusief verspreiding van al aanwezige verontreiniging), grondwaterkwaliteit, draagkracht van de bodem, verzilting, bodembeweging (daling of -stijging, trilling), bodembiodiversiteit.

Stand van zaken:

in het MER voor de CO₂ opslag te Barendrecht is aangegeven dat er op de locatie Barendrecht mogelijkheden liggen voor geothermie (hoog potentieel) en op de locatie Barendrecht Ziedewij niet (laag potentieel).

Bij de aanleg van de pijpleiding zal verstoring van de - niet bijzondere - bodem optreden en een tweetal mogelijke verontreinigingslocaties gesaneerd worden.

Bij de beoordeling van de aanvraag voor de milieuvergunning wordt tevens een besluit genomen in het kader van het Lozingenbesluit Bodembescherming.

Middels het instrumentarium van de grondwaterwet (vergunning, melding) wordt de schade voor derden gereguleerd.

Procedure/Proces/Communicatie

Doel:

de besluitvorming verloopt volgens een zorgvuldig proces.

Kader:

in dit proces:

- zitten vertegenwoordigers van alle betrokken overheids- en private partijen aan tafel
- kunnen alle betrokken partijen (incl. bewoners) hun belangen inbrengen
- worden de ingebrachte belangen op evenwichtige wijze betrokken in de (inspraak)procedure en besluitvorming

Toelichting:

voor dit onderwerp is op initiatief van de provincie een bestuurlijk afstemmingsoverleg (BCO₂) geformeerd, waaraan de betrokken bevoegde gezagen deelnemen. Aan het BCO₂ nemen Barendrecht, Albrandswaard, VROM en EZ, Provincie Zuid-Holland en DCMR deel. Erik van Heijningen is als voorzitter van het BCO₂ verantwoordelijk voor een transparant en ordentelijk proces en besluitvorming.

Na het indienen van het MER door Shell in december 2008, is er in de periode februari/maart een eerste inspraakperiode geweest, waarin een ieder een zienswijze op het MER kon indienen. Deze fase van de procedure rondom het MER is in april afgerond met een toetsingsadvies van de commissie m.e.r.

Naar aanleiding van de gesprekken die de ministers Cramer en Van der Hoeven en Erik van Heijningen vlak voor de zomer hebben gevoerd met de colleges van de beide gemeenten, de raad van Barendrecht en bewoners van Barendrecht, hebben zij besloten om in de zomer een aantal zaken nader te onderzoeken, alvorens een besluit te nemen over het project. Het gaat om de (brede) afweging ten behoeve van de keuze voor de locatie in Barendrecht, de beantwoording van vragen die gesteld zijn door de commissie voor de m.e.r. en de beantwoording van vragen die volgens de raad en bewoners van Barendrecht nog niet voldoende zijn beantwoord.

De uitkomsten van het onderzoek zullen naar verwachting in oktober door de ministers worden gepresenteerd aan de gemeenten en hun bewoners. Deze uitkomsten vormen samen met het MER van Shell, het oordeel van de commissie voor de m.e.r. en het integrale oordeel over de veiligheid (door EZ/SodM, VROM, DCMR en de Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond) de basis voor een besluit over het project in het najaar. Indien het besluit positief uitvalt voor de voortzetting van het project, zullen de ontwerpvergunningen ter inzage worden gelegd. Een ieder kan dan weer zijn zienswijze op de ontwerpvergunningen kenbaar maken.

Uit de onder "proces/procedure/communicatie" beschreven gesprekken met de gemeenten en bewoners is gebleken, dat zij zich overvallen voelen door het voorgenomen project en de wijze waarop dit tot hen is gebracht. De betrokken bestuurders hebben vastgesteld dat het proces en de communicatie hieromtrent anders moet worden aangepakt. Er is tijd en ruimte gecreëerd om elkaar weer te vinden in plaats van met elkaar te strijden.

Overigens wordt ook nagedacht over de mogelijkheden om de betrokkenheid van de lokale samenleving bij het project te versterken, bijv. door een koppeling aan onderwijs, natuur en milieu-educatie.